

DÂR'IN PİRLERİ

Esat Korkmaz

Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali
Hilmi Dedebaba Araştırma Eğitim ve
Kültür Vakfı Yayınları

ÖNSÖZ

Pir Sultan'ım yeryüzünde
Var mıdır noksan sözümde
Eksiğim kendi özümde
Dâr'ına durmaya geldim

Alevilik, özgün adıyla Kızılbaşlık kan bedeli ödenerek oluşturulmuş, Anadolu doğumlu bâtinî kurtarıcı bilinç-inançtır; bu kapsamda bâtinî felsefe ya da felsefî dindir. Bu bilincin-inancın örgütlenmesi anlamında bir bilgelik, yani eren-evliya öğretisidir.

Anlaşılabileceği gibi okullu bir gelenektir. Okullu gelenek olmanın gereği olarak geçmişte Alevi örgütleri birer okuldu. Devletin uzanamadığı, uzansa bile baş edemediği dağ başlarında, derin vadilerde adına okul dediğimiz dergâh ve tekkelerde, adına öğretmen dediğimiz pir, mürşit ve rehber önderliğinde, adına Dört Kapı Kırk Makam dediğimiz eğitim programı verilerek Alevilik dünden bugüne taşındı. Eğer bugünden yarına taşınacaksa dâr pirlерimizin aşkını aşk, felsefesini felsefe, öğretisini öğreti, inancını inanç bilmek zorundayız.

Dâr pirlерimizin öğretisi, inanmak için doğa-ötesine değil, doğrudan doğaya ve insana-topluma başvurur, kendilerini ve kendilerinin de içinde yer aldığı ezilenleri kurtuluşa taşımak için yaşama müdahale eder. Müdahale koşullarında kendini günceller, tarihi aşarak geleceğe uzanmaya çalışır. Halk çıkarına-yararına dayalı bir mücadelenin sürdürücüsü olarak bilince-inanca çıkar.

Dâr pirlерimize ilgisizliğimiz suçluluğa dönüşmeden, sorgulama geleneğimizi güncelleyerek sıkıntılarımızı lokma yapıp umutlarımızı evrenselleştirmek durumundayız.

Dilerim dâr pirlерimizi tanıtmak için oluşturduğumuz bu broşür umutlarımızı doğuma hazırlar...(*)

(*) Bu broşür, Demos Yayınları tarafından yayımlanan **Kitap/ Yol Rehberi/ Erkânlar-Gülbanklar**, Pencere Yayınları tarafından yayımlanan **Alevilik ve Aydınlanma** ve **İnsan Tanrı** adlı kitaplarım kaynak alınarak oluşturuldu. Daha fazla bilgi ve kaynağa ulaşmak isteyenler bu çalışmalarına başvurabilirler.

ALEVİ OLMAK

Bir *karşıtlık* içinde olduğumuzun bilincindeyiz: Bir yanda, Aleviliğe yönelik *öç güden içgüdü* var; diğer yanda ise ikide birde kabından boşanan bu öç güden içgüdünün Alevilere yönelik *kıyımı*.

Bu iki karşıtlığın tam da karşı olduğu yerde, toplumsal mücadeleler içinde kazanılmış, laiklik ve demokrasinin güvencesi, insanlığa kesin kurtuluş getirecek olan düşün taşıyıcısı *Alevi toplu refleksi* var. Bu devrimci içgüdüğü kendini yaratan kaynaktan *koparıp* resmi alana taşıyarak *terbiye etmek* isteyenler var.

Terbiye olmak isteyenlere sözümüz yok. Terbiye olmak istemeyenlere *ibadet pirleri* olarak da algılanan *dâr'ımızın pirleri*ni tanıtalım istedik.

Aleviler, dâr pirlерinin kurmaylığında; bir yandan, inanç susuzluğuna ve özlemlerine yanıt verecek bir *sezgisel akıl* dünyası yaratarak *şeriat*a tavır alırken, diğer yandan, doğanın ve toplumun *gereklere* göre düzenlenecek bir yaşam, yaşama ortamı için haksızlığa başkaldırdılar.

Kıyım uğramalarına karşın *kan akıtmadan* gönül suyu sunarak, Anadolu'yu içten ele geçirdiler; Anadolu insanıyla içli dışlı, senlibenli oldular.

Bu yolda Anadolu insanı özlemini, sevgisini dâr pirlерinde *kişileştirdi* ve onlara *olağanüstü, insanüstü* yetiler verdi. Onlar aracılığıyla ve *geriye dönüşümle* İslamlığı yorumladı; şeriatçı değerleri, kimlikleri ve kurumları *değişime-dönüşüme* uğrattı; inanç zenginliğini, insan sıcaklığını, eşitsizliğe, sömürüye ve baskıya duyarlılığı kucaklayan *kutsal* bir kültür yarattı. Aleviliği, insanı insan yapan *özgürlüğü*, toplumu toplum yapan *demokrasiyi* ve direnmeyi olanaklı kılan *dayanışmayı* üretmenin; bu dünya sorunlarını *bu dünyada* çözmenin, hesaplaşmayı *burada* yapmanın; güzelliği, erdemi, mutluluğu, doğruluğu, saygıyı, sevgiyi, *düş* ürünü bir dünyada değil, *yaşanılan yerde* aramanın bir aracı durumuna getirdi.

Bu nedenle *Alevi olmak* ya da *Aleviliği benimsemek*, genelde, insan görüntüsü donunda *ezilen-sömürülen bireyin*, özelde, insanlık görüntüsü donunda egemene karşı *ortak bir iradeyi* dışa vuran halkın mücadelesine *katılmak* anlamına gelir.

Amacı, her şeyden önce, *doğayı ve kendini* özgürleştirmektir. Yüzyıllar süren bu özgürleşme-özgürleştirme sürecinde Alevilik, insanlığı ve doğayı Tanrı ile *özdeşleştirdi*. Tanrı'nın bedeni olarak algıladığı canlı ve cansız dünyayı, *pratik eylemler* alanı durumuna dönüştürdü.

Doğrudan demokrasi zemininde halkın demokrasisini politikasının *mutlak* biçimi olarak algıladı. Bu yolla *Anadolu aydınlanmasının* ve *toplumcu insanlığın* en üretken felsefesini yarattı. Yaşama enerjisi olarak tanımladığı *sevgiyi-aşk*, özgürlüğün tek olası temeli ve toplumsal yaşamın tek etik harcı olarak bilincine taşıdı.

Şimdi Aleviler; Alevi kimliğinin *yeniden yapılanmasını* olanaklı kılacak araçları biçimlendirmeye ve örgütlemeye; laiklik-demokrasi mücadelesi zemininde *sosyal pratiği* bir ucundan yakalayarak temsil edici/kimlikli bir mücadeleyi yaşama geçirmeye; *Alevi-Sünni* çatışması oyununu bozmaya çalışıyor.

Çağdaş olmayı ya da çağdaş olanı *yaratmayı*; aklı metafizik inançtan, bilimi metafizik dinden *bağımsızlaştırmayı*; toplumsal çıkar zemininde gerçek *Alevi-Sünni kardeşliğini* kurmayı amaçlıyor. Çağdaş insanlık ve demokrasi değerlerine sahip çıkarak toplumu ve bireyi *kilitleyen* zincirleri kırmayı; özgürlükleri, eşitliği, halk egemenliğini, ideolojik ve siyasal çoğulculuğu yaşama geçirmeyi, temel ve vazgeçilmez *yükümlülükler* olarak görüyor.

Sıralanan amaç ve yükümlülükler gereği Aleviler, *Diyanet İşleri Başkanlığı*'nın çatısı altında yer almak istemiyorlar. Çünkü devlet yapısında böylesi bir örgütün bulunmasını *laiklikle* bağdaştıramıyorlar. Diyanet İşleri Başkanlığının, *köktendinci* Sünni kesimden gelmesi olası tehlikelere karşı kurulduğunu, varlık nedeni olan bu tehlikelerin *ortadan kalktığı* koşulda örgüt varlığının da *sonlandırılması* gerektiğini belirtiyorlar. Bu nedenle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kendi varlık nedenlerini ortadan kaldıracak bir *kanala* sokulmasını ya da kapatılmasını; amacın gerçekleşme sürecinde, kendilerinden alınan ve Diyanet'e ayrılan vergilerin *genel bütçeden* kendilerine aktarılmasını talep ediyorlar.

Zorla *din eğitimi* verme, Alevi yerleşim birimlerine *cami yaptırma* ve *imam atama*, iş ve bürokrasi alanlarından Alevileri *dışlama* uygulamalarının, Osmanlı'nın *şiddete* dayalı *yabancılaştırma* politikasının Cumhuriyet dönemindeki devamı olduğuna inanıyorlar ve bu uygulamaların *sona* erdirilmesini istiyorlar.

Camileri *ortak* ibadet yeri olarak görmüyorlar; kendi inançlarının gereklerini, kendi ibadet yerlerinde, yani *cemevlerinde* özgürce yerine getirmek istiyorlar. Çocuklarına, devlet *zoruyla* din dersi verilmesini bir *zulüm* olarak algılıyorlar ve bu uygulamanın en azından Türkiye'nin de imzaladığı *Çocuk Hakları Sözleşmesi*'ne aykırı olduğunu bıkmadan usanmadan yineliyorlar. Müze olarak devletçe işletilen HBV Dergâhı'nın, asıl sahibine yani *kendilerine* iadesini talep ediyorlar.

Bu toprağın yurttaşları, aydınlanma yaratıcıları olarak *kıyıma* uğramak istemiyorlar artık. Bu isteğin bir kanıtı anlamında onlarca insanın diri diri yakıldığı *Sivas/Madımak Oteli*'nin, *Sivas Utaç Müzesi* olarak düzenlenmesini dile getiriyorlar.

DÂR'IN PİRLERİ

Bilimsel bir kaygı ile ifade etmek istersek *meydan*; ceme katılanları, onların bilinçlerini/inançlarını temsil edecek biçimde bir *yol alanı*, bir *ibadet yeri*, bir *düşünce üretim merkezi*, özcesi cem olgusunun *üretildiği* bir yer olarak ortaya çıkar.

Meydan'ın orta yerine *dâr* denir: Hallac-ı Mansur'un asıldığı direk anlamında *darağacı* demektir. Dâr pirlere gelince bunlar; *İmam Cafer Buyruğunda* da açıklandığı gibi Hallac-ı Mansur, Fazlullah Hurûfi, Nesimi, Hz. Hüseyin ya da Hz. Fatma'dır. *Dâr-ı Mansur*, asılma duruşuyla simgelenir; darağacında asılarak öldürülen Hallac-ı Mansur gibi, yol uğruna ölümü göze alma, asılmaya hazır olma, anlamını taşır. *Dâr-ı Fazlı*, yüzüstü yere kapanma duruşuyla simgelenir; Fazlullah Hurûfi gibi, yol uğruna başı boyundan kestirmeyi göze almayı anırtır. *Dâr-ı Nesimi*, diz üstü duruşuyla simgelenir; Nesimi gibi, yol uğruna yüzülmeye hazır olma; *Dâr-ı Hüseyin*, ayak mühürleme duruşuyla simgelenir; İmam Hüseyin ya da Hz. Fatma gibi, yol uğruna canını vermeye hazır olmayı anlatır.

Mürşitli bir kültür, *okullu* bir gelenek olduğu için her Alevi, *dâr pirlерinin* izinden gitmek zorundadır: Her dâr piri, *Konuşan Tanrı* anlamında Yol'un *öğretmenidir*. Konuşan Kuran durumundaki insandaki *Kuran*, içimizdeki Tanrı'nın *dışımıza* gönderdiği *buyrukların* toplamıdır; bir bakıma Tanrı'nın *aklıdır*. Konuşan Kuran olarak insan *konuşmaya* başladığında, *Kuran okunuyor* demektir. İşte *Bâtınî Kuran* budur. *Zâhiri Kuran* üzerine kısa bir değerlendirme yapalım ve konuya açıklık getirmeye çalışalım.

Alevilik inancına göre, Muhammet'in öğretisi demek olan Kuran üç bölümden oluşur: 1) Dualar. 2) Hz. Muhammet'in yol arkadaşlarına açıkladığı bilgiler ve 3) Hz. Muhammet'in yalnızca Hz. Ali'ye verdiği gizli bilgiler.

Hz. Ali, bu üç bilgiye de sahip olduğundan *Kuran-ı natık*(Konuşan Kuran) durumundadır. İnanca göre, Hz. Muhammet; istekleri ve düşüncesi olmayan, Cebrail tarafından harekete geçirilince konuşan ve Tanrı'nın kelimelerini aktaran bir *otomat* değil, *bağımsız düşünür* olarak algılanır; Cebrail, Hz. Muhammet'in *sezgisel aklından* başka bir şey değildir.

Muhammet vecd durumundayken kendini *şiiir* diliyle normal durumdayken ise *düzyazı* diliyle ifade ediyordu; Muhammet düşünürken bir *insan* olarak düşünüyordu, *Tanrı* olarak değil; Tanrı, düşünmeyi insanlara bırakır; bilgiyi insana Tanrı vermez, tersine insan, Tanrı'ya *bilgi verir*; insan-ı kâmil bilgisini Tanrı'ya taşıyarak Tanrı'nın, *kendi kendini keşfetmesine* yardım eder; bu kapsamda, insan Tanrı'ya değil, Tanrı insana *gereksinme duyar*; bunun doğal bir sonucu olarak Sünniliğin anladığı/algıladığı anlamda bir *Tanrı vahyi* yoktur; ne yazılmışsa, ne söylenmişse tümü insanların eseridir; bu nedenle bilimsel açıdan ele alınıp incelenebilir.

Her kâmil insan, yaşadığı dönemin *gerçek Kuran'ıdır*; hayatta olmayan kâmil insanların yazıları, sözleri, onların *yaşam deneyimlerinden* başka bir şey değildir; onları dogmatik olarak

yorumlamak, içinden kimi söz ya da söz gruplarını seçerek doğru kabul etmek, gerçeklerle bağdaşmaz; her kâmil insan *bağımsız* olarak düşünebilen bir varlıktır; daha önce yaşamış kâmil insanların görüşlerini benimseyebileceği gibi yadsıyabilir de.

Bu nedenle Kuran Alevilikte *Mushaf-ı Osman*, *Osman Mushaf'ı* ya da *Osman Kuranı* olarak algılanır. Hz. Muhammet'in Hakk'a yürümesinden sonra devletin sınırları genişleyince Kuran, farklı bölgelerde *farklı biçimde* yorumlanmaya başlandı. Olumsuzluğu ortadan kaldırmak üzere Ömer'in önerisiyle Ebubekir tarafından bir *kurul* oluşturuldu; ayet ve sureler toplandı, *saklaması* için Ömer'in kızı Hafsa'ya verildi. Ancak, Kuran'ın okunmasında ve yorumlanmasındaki *çelişkiler* bir türlü giderilemedi; durum Halife Osman'a ulaştırılınca yeni bir kurul oluşturuldu. Kurul, sayfaları kitaba dönüştürdü. *Daha önceki sayfa ve yazılar yakıldı* ya da *yok edildi*. Mushaf-ı Osman adı verilen bu yeni Kuran, çoğaltılarak büyük kentlere gönderildi.

Mushaf-ı Osman, bir sürü tartışmayı da beraberinde getirdi. *Haşimi lehçesiyle* inen Kuran, *Kureyş lehçesine* çevrilmişti; anlam kaymaları olduğu savıyla Haşimiler, *Mushaf-ı Osman'ı* kabullenmek istemedi.

Hz. Ali'nin *iniş tarihlerine* göre sıraladığı sureler, Kurul tarafından kabul edilmedi; bu durum, Ali Yandaşlarınca Ehlibeyt'e ilişkin ayetlerin Mushaf-ı Osman'a *alınmadığı* biçiminde yorumlandı.

Sonuçta, Peygamber dönemindeki 6666 ayet, Halife Osman dönemindeki düzenlemeyle 6234'e inmiş oldu; daha önceki belgeler yakıldığı ya da yok edildiği için eksik olarak gözüken 432 ayetin ne olduğu tam olarak bilinmiyor.

Alevilik, tektanrıci dinler ölçü alındığında *vahiy dışı* bir gerçeklik olarak çıkar karşımıza. Bu Alevilik İslam *dışında* yapılanıp biçimlenmiştir, demenin bir başka anlatımıdır. Tektanrıci dinlerde inanç, gökyüzünden yeryüzüne indiğine inanılan *Tanrı buyruklarına* bağlanır. Tektanrıci dinlerin vahyini yadsımakla birlikte Aleviliğin de bir *vahiy anlayışları* vardır. Bu tasarımda vahiy, *varlığın içinden dışına doğru taşınan ve dönüşümler geçirerek somutluk kazanan* bir enerjiden başka bir şey değildir.

Aşk Şehidi: Hallac-ı Mansur

Hallac-ı Mansur(857-922); insanla Tanrı'nın *özdeş* olduğu görüşünü ileri sürdü. Tanrı-evren-insan üçlemesini, *varlık-birliği/mevcut-birliği* kapsamında açıkladı. O'na göre, gerçek olan, var olan *Birdi*; çokluk bir *görünüştü*; *Birin* değişik biçim ve niteliklerdeki yansımasıydı. *Bir* Tanrı'ydı; ancak, evren ve insan bu *Birin* dışında değildi, içindeydi; onunla özdeşti. Bu nedenle insanın *-Enel Hak* demesi doğrudu ve gerekliydi. İnsan konuşan, dolaşan, düşünen, sevinen, gülen, üzülen, öfkelenen bir Tanrı'ydı. Tanrı'nın bütün nitelikleri insanda, insanın bütün nitelikleri Tanrı'da bir *birlik* ve *bütünlük* içindeydi. Ölüm gerçek değildi, bir değişmeydi, bir görünüştü; bu nedenle kişinin ölümü yaşamında, yaşamı ölümündeydi. Evren *yaratılmamıştı*; bir ışık kaynağı olan Tanrı özünün yansıması sonucu oluşmuştu. Tanrı'dan başka bir varlık olmadığı için *yaratılmış nesneden* söz etmek doğru değildi.

Hallac-ı Mansur, kendini aşarak Tanrı'ya ulaştığını ve Tanrı'nın kendinde *tecelli* ettiğini göstermek için söylediği *-Enel Hak*(Ben Tanrı'yım) sözüyle ünlüdür. Tasavvufun gelişimini

büyük ölçüde etkilemiş, adı zamanla *acı veren aşkın* simgesine dönüşmüştür. *Aşığın en büyük günahı* olarak algılanan tevhide deneyimin *sırrını*, yani *aşkın sırrını* açıkladığı için insanlığın unutamadığı ve hiçbir zaman unutamayacağı bir trajediyi yaşamıştır. Hallac-ı Mansur'un yazgısı yalnızca Doğulu sūfileri değil, Batılı bilginleri de etkilemiştir: Dost-düşman herkes kendisine öykünmüştür.

Attâr tarafından anlatılan öyküye göre: Hallac-ı Mansur'u katletmek üzere alıp götürdüler; çevresinde yüzbin kişi toplandı. O gözlerini hepsinin üzerinde dolaştırarak, *-Hak! Hak! Enel Hak!*, dedi. Derler ki bu sırada dervişin birisi ona, *-Aşk nedir?*, diye sordu: *-Aşkın ne olduğunu bugün, yarın ve öbür gün göreceksin*", dedi. O gün katlettiler, ertesi gün ateşe atıp yaktılar. Üçüncü gün külünü rüzgâra verdiler.

Söylencesel anlatımda Mansur'un asılma nedeni şöyle öykülenir: Hallac-ı Mansur bir gün; *-Eğer Muhammed'i elime geçirseydim mutlaka yakasına yapışırdım*, der. *Çünkü O, Mirac'a çıktığında yalnız kendi ümmetini düşündü. Neden bütün insanlar için rahmet dilemedi ve neden hepsini bana bağışla demedi?*, sadece müminlerin bağışlanmasını diledi ya öbürleri!, diye de sözlerini sürdürür. Durum malum olunca Muhammet Mustafa birden bire gayb âleminden beliriverir ve *-İşte geldim; bakalım nasıl alacaklı gibi yakama yapışacaksın*, diye gürlür. *-Biz ne istiyorsak Tanrı'nın emri ile istiyoruz. Kalbimiz O'nun buyruğunun evidir. O hepsi için değil, sadece müminler için istememi buyurdu*, diye de devam eder. O zaman Mansur hemen sarığını çıkarıp, *-Borcumu ödemeye hazırım*, deyince Peygamber, *-Sarığına razı olamam, ille de senin başını isterim*, yargısında bulunur. Öyle de olur: ertesi gün olay gerçekleşir, Hallac darağacında *asılır*.

"İdam cezası 26 Mart 922'de infaz edilmiştir. Anlatılanlara göre, ayakları zincirli Hallac, idam yerine raks ederek ve tasavvufi sarhoşluğunu anlatan bir rubai okuyarak girmiş; ... Halk onu taşa tutmaya başladığında, menkıbeye göre Şiblî de bir gül atmış ve bunun üzerine Hallac bir iç çekmiştir. İç çekişinin sebebi sorulduğunda, *'Onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar onun için de mazurdurlar. Onun yaptığı gücüme gitti. Zira o biliyor, bunu yapmamalıydı'*, demiştir. *'Beni düşmanın attığı taş değil, dostun attığı gül yaralar'* sözü, bir Türk atasözü haline gelmiştir.... Hallac'ın elleri ayakları kesilmiş, çarpmıha gerilmiş veya daha güçlü bir ihtimalle darağacına çekilmiş, sonra da boynu vurulmuş, ardından da vücudu yakılarak külleri Dic'leye savrulmuştur. Bütün hayatı boyunca hazırlığını yaptığı ölüm buydu işte..."(Schimmel, Annemarie; *İslamın Mistik Boyutları*; Kabcacı Yayınevi; İstanbul- 2001; s, 80)

Belki de halk, Hallac-ı Mansur'un idam edilmesi sırasında yaşanan *taş-gül atma* olayını *eğitim aracı* olarak algılamış, *unutulup* gitmesine izin vermemiş ve Pir Sultan'ın asılma anına, *biraz değişik bir kurguyla* taşımıştır.

Harflerin Dili: Fazlullah Hurûfi

Hurûfilik, tartışmalı olmakla birlikte 1396 yılında hançerlenerek öldürülen Fazlullah Hurûfi'nin kurduğu, Tanrı'yı, insanı ve genel olarak varlığı *harfler* ve *sayılarla* açıklayan felsefe/inançtır. Hurûfilik, öncelikle harflerin önemi ve onların sayılarla ilişkisi üzerinde

durur: İnançlarını ve yükümlülüklerini Arap abecesininin 28 harfi ve Fars abecesininin 32 harfiyle yorumlar. Hurûfilere göre tanrısal sırlar harf ve sayılarda gizlidir; harf ve sayıların gerçek anlamları açığa çıkarılabilirse tanrısal sırlar *çözüm*e kavuşturulmuş olur. Hurûfilik anlayışında Tanrı, harflerle seslerden oluşur; bu kapsamda varlığın özünü kuran *harflerle seslerdir*; harflerin içerdiği seslerin görünüş alanına çıkmasıyla varlık türleri oluşur. Ses insanda *söz* olarak gerçekleşir; harfler dile aktarılnca söz niteliği kazanır ve ses aracılığıyla harfler, *mana âleminden madde âlemine* geçer; işte *oluş* böylece gerçekleşir.

Evrenin özeti olması nedeniyle insanın yüzü hakikatin *aynası*dır. İnsanın yüzündeki doğuştan gelen yedi çizgi (hutut-ı ebiye) yedi göğü; yine yüzündeki sonradan oluşan yedi çizgi (hutut-ı ümmiye) yeri temsil eder. Bu on dört çizgiyle bu çizgilerin insan yüzünde buldukları on dört yerin toplamı yirmi sekizdir; yirmi sekiz harf Tanrı'yı gösterir; insanda *görünen ve konuşan* Tanrı'dır. Hurûfilikte, bütün varlıklar insana, bütün insanlar ise peygamber ve imama bağlıdır. Nasıl peygamberlik Hz. Muhammet'le en yüce ve en son noktaya ulaşmışsa tıpkı bunun gibi imamlık da Hz. Ali'yle olgunluğa ulaşmıştır; Hz. Ali'nin soyundan gelenler bu olgunluğu sürdürür. İmam Hasan Askeri, zâhir imamların sonuncusudur; ondan sonra gayb dönemine girilir; gizli imam dönemi(gayb dönemi) Mehdi'yle başlar ve Mehdi de *Fazlullah Hurûfi*'dir.

XIV. yy'ın sonlarında ortaya çıkan Hurûfilik, İran, Azerbaycan, Irak, Anadolu ve Rumeli'de taban buldu; İran'da siyasal güçlüklerle karşılaşan Hurûfiler, Osmanlı topraklarına taşındı: Fazlullah'ın baş halifesi olan Nesimi Bektaşîliğe sığındı.

Hurûfilere göre *söz*, insanın yüzünde *görünüşe taşınan* Tanrı'nın zatının ulu tecellisidir. Sözü oluşturan *sözcükler*, Tanrı'nın sırlarının açığa çıktığı *yazıyı* yaratır; bu anlamda *yazı*, tanrısal sırların görünüşe taşınmasından başka bir şey değildir ve bunun en mükemmel örneği Kuran'dır. Hurûfililiğin kurucusu Fazlullah, Âdem'e dokuz, İbrahim'e ondört, Muhammet'e yirmisekiz harf verildiğini, kendisinin ise otuziki harfle şereflendirildiğini belirtir. Çünkü Fars alfabesi 32 harften oluşmaktadır. Harflere ilişkin seçenek yorum sayısı fazla olmakla birlikte genel kabul gören tasarım şöyledir: Harfler insan yüzünde yansır. Bu bağlamda *elif*, yüzü iki eşit parçaya ayıran(hatt-ı ıstıvâ) ve Hz. Ali'ye denk gelen *orta çizgiyi* oluşturur. Burnun sol tarafında beliren *b* ise Ondört Masum-u Pâk'ı simgeler. Özeldir Hurûfi algıda, genelde sûfi anlayışta Maşuk'un yüzünün mükemmel bir *mushafa* benzediği düşüncesi yaygındır. Doğal olarak *güzel yüz*, Kutsal Kitap'ın tezhipli bir nüshasıdır. Demek ki insan, Levh-i Mahfuz'un kusursuz bir *sureti*dir; bütün hikmet ve güzellik onda gizlidir, onda biçim bulur. Levh-i Mahfuz, *görünmezliği* nedeniyle *Hiçlik Defteri* olarak algılandığından, söz gelimi Hint tasavvuf geleneğinde insan, Kuran-ı Kerim'in sureti olarak değil de *yokluğun mushafi* olarak tanımlanır. Küçük farklılıklarla seçenek yorumlar da vardır: Hint-İran tasavvufunda insanın yüzü, Kader Kalemi'nin misk ile yazdığı, kusursuz-hatasız bir *mushaftır*; *gözler* ve *ağız*, ayetler ve durak noktalarıdır; *kaşlar* eliftir; *kirpikler* harfler ve noktalarıdır.

Hurûfililiği besleyen İlkçağ kaynaklarına yöneldiğimizde Pisagor ile karşılaşırız: Pisagorculukta, *tek sayılar* ile *çift sayılar* arasındaki ilişki *büyüleyicidir*. Evrendeki her şey *tek sayılar* ve *çift sayılar* olmak üzere iki kategoriye ayrılır. *Tek sayılar*, sağ tarafta olduğuna

inanılan ve *eril* olarak algılanan, ışık saçan ve iyilik dolu olan, sınırlı, yani sonsuzca bölünemeyen, kalanlı, doğru ve geometrik açıdan *kareyle* ilişkilendirilen sayılardır. *Çift sayılar* ise sol tarafta olduğuna inanılan ve *dişil* olarak algılanan, yalan dolu, karanlık ve kötü, sonsuz gökküresine ilişkin, sınırsız, yani sonsuzca bölünebilen, çok katlı ve geometrik açıdan *dikdörtgenle* bağlantı içine sokulan sayılardır. Tek sayılar ile çift sayılar arasındaki *karşıtlık*; *bir* ile *çok* arasındaki *karşıtlığı* yarattı. Pisagorculuk ve Pisagorculuktan beslenen sûfi gelenek, *bir-çok karşıtlığında biri*, bölünmemiş mutlak birliğin simgesi olarak algıladı. Bu nedenle *tek sayılar* sûfi gelenekte, halk inancında, ötesinde tektanrıci dinlerin Ortodoks tasarımlarında *önemli işlevler* üstlenmeye başladı. Sûfi geleneğin başat kaynak kimlikleri arasında yer alan Platon, *bütün çift sayılar kötü yazgındır*, diyebilmektedir. Benzer bir yaklaşım sergileyen Hopper, *dişil sayılar zaten gözden düşmemişler gibi bir de çizgi analogisiyle sonsuzluğun utancı üzerlerine düşürülmektedir*, der. Virgilius'un *Tanrı tek sayıyla hoşnut oldu*, savı; İslami gelenekte *Gerçek Tanrı tek sayıdır ve tek sayıları sever*, biçimine dönüşür. Shakespeare ise *Tek sayılarda tanrısallık vardır*, diyerek sayı gizemciliğine önemli bir *kaynak* oluşturur.

Can Nesimi

Seyit İmadettin Nesimi, izinden gittiği Hallac-ı Mansur gibi *tevhidi deneyimin sırrını*, yani aşkın sırrını açıkladığı için insanlığın unutamadığı ve unutamayacağı bir vahşetle *derisi yüzülerek* öldürülmüş, tene aşkın sınırları dışında *muhabbetli vuslatın* sırrıyla kavrulmuş ulu bir ozandır. Yedi Ulu Ozanlardan biri olmasının ötesinde, dâr pirleri arasında da yerini alır. Tartışmalı olmakla birlikte 1404'te öldürüldüğü yaygın kabul görür.

Nesimi bâtinî zeminde ikrardan dönmemenin, acıya ve işkenceye direnmenin *simgesi* durumundadır; mazlum bir velidir; erdir, evliyadır: *Şah Nesimi, Can Nesimi, Seyit Nesimi* özdeyişleriyle dillerden düşmez. Mücadelesiyle bâtinîlere bayraktır O.

Seyit Nesimi'nin doğum ve ölüm tarihleri tartışmalıdır. Çeşitli kaynaklarda nasıl yetiştiği ve nerelerde yaşadığı konusunda verilen bilgiler de yer yer çelişmektedir. Acılı sonunu merkeze alan söylenceler gerçek yaşamını örtmüştü; söylene mantığına uygun olarak *zaman sürecinde dikey yönde*, yani, yaşadığı yılların *öncesine* ve *sonrasına*; mekânda *yatay yönde*, yani, yaşadığı yerlerin dışına taşınmıştır. Bu kapsamda sözgelimi IX. yüzyılın ikinci yarısıyla X. yüzyılın başlarında yaşayan, bir bakıma *manevi babası* olan Hallac-ı Mansur ile birlikte, Nasrettin Hoca da arkadaşları olmak üzere, XIII. yüzyıl sûfilerinden, Hacı Bektaş Veli'nin çağdaşı ve onunla ilişki içinde bulunan Akşehirli Seyit Mahmut Hayrani'nin öğrencisi gösterilir. Yine bir söylencesel çeşitlemede Hallac-ı Mansur, Seyit Nesimi ve Nasrettin Hoca öğrencilik yıllarında bir *kabahat* işledikleri; Şeyhin de *-Asılasın, yüzülesin ve dünya durdukça gülünesin*, dediği için yazgılarının böyle olduğu anlatılır. Latifi'nin, "*Tezkire-i Latifi*" adıyla bastırılan(1896) eserinde benzer bir söylene şöyle anlatılmaktadır: Nesimi, Eskişehir'de, Seyit Şüceattin Veli Tekkesi'nde Kemal Ümmi ile birlikte öğrenci iken Şeyhin koçunu kesip yerler. Olay karşısında Baba Sultan bedduada bulunur; keramet göstererek Nesimi'nin önüne bir ustura koyup *yüzüleceğini*, Kemal Ümmi'nin önüne bir kement koyup *asilacağını* söyler.

Özetle Seyit Nesimi'nin özyaşamına ilişkin söylenceler, *akıl ve mantık engellerinin* dışında kalınarak sonradan kurgulanmış *düşsel* anlatımlardır. Halk katında halk bilgeliğinin diliyle Seyit Nesimi, aynı kavgayı veren ulu kimliklerle ortak bir öyküde birleştirilmek istenmiştir. Seyit Nesimi'nin somut yaşamına gelince; doğum yeri ve tarihi kesin olarak belli değildir: Latifi Bağdat civarında Nesim karyesinden(köyünden); Âşık Çelebi Diyarbakırlı; Selman Mümtaz Azerbaycanlı; İbn Hacer Tebrizli; Bursalı Mehmet Tahir Bey Nusaybinli olduğunu belirtir. Kaynaklar böyle söylüyor ama bir de Nesimi'nin kendisine kulak verelim: Bir dörtlük ve iki gazelinde kendisinin *Azeri, Türk, Türkmén* olduğunu açıklıyor. Kendi tanıklığını ölçü aldığımızda; İranlı ozanların ve yazarların Nesimi'yi Şiraz ya da Tebriz doğumlu göstererek O'nu Pers soylu kabul etmeleri ya da Âşık Paşa'nın Diyarbakır doğumlu göstermesinden güç alarak O'nu Kürt soylu olarak belirtmeleri yadsınmak durumundadır. Olasılıkla Nesimi, Azerbaycan doğumludur. Özünde bir insanın nereli olduğu değil, *ne olduğuna* bakılır. Nesimi'nin kaynaklarda belirtilen yerlerden birinde ya da kaynaklarda belirtilmeyen herhangi bir yerde doğmuş olması, hakkındaki yargımızı değiştirmez.

Kerbelâ Şehidi: Hz. Hüseyin

Alevilik-Bektaşilikte Kerbelâ, *keder* ve *belâ* bileşimi olarak algılanır; bu anlamda bir *yaradır*: Tarihsel ve toplumsal haklılığa yaslanmış bir *kıyım*dır. Bir isyan olarak onu *sevmemek*, bir kıyım olarak ona *yanmamak* elde değildir. Çünkü onun anısını yaşatmak için bir görev üstlenmek, orada şehit edilenlerle saf tutmak *insan onuru ve şerefiyle ilintili* bir durumdur.

Ama olaya akılla yaklaştığımızda, onu *ağlama duvarı* olarak öne çıkarmanın doğru olmadığını görürüz. Yapılması gereken bugünü anlamanın ve geleceğe ışık tutmanın *anahtarı* olarak yeniden yorumlamak gerektiğidir. Kerbelâ olayı, Aleviler-Bektaşiler için, hangi inançtan olursa olsun, hangi ulustan gelirse gelsin, haksızlığa, zulme uğramış insanın/ insanların acısını, *insanlığın acısı* durumuna getirmenin *ortak anısıdır*. Demek ki Kerbelâ olayı, Kerbelâ şehitleri gibi *katledilenlerin* bir öyküsüdür.

Kerbelâ acısını, insanlığın acısı durumuna getirme yolunda Aleviler-Bektaşiler, *ağıt* türünün en yetkin örneklerini vererek, bu olayı bir *yaşama anlayışının* kaynağı durumuna getirdi, *insan sevgisine* dönüştürdü.

Şeriatçı İslamlıkla *hesaplaşmanın* bir bakıma başlangıç öyküsüdür Kerbelâ olayı. Günümüzün Kerbelâ olaylarına gelince saymakla bitmez, ancak, Kerbelâ olayının bir uzantısı olarak yaşama geçirilen, onlarca canın diri diri yakıldığı *Sivas/ Madımak* olayını anmak bile yeter.

Haksızlığın bugün ne olduğunu açığa vuramayıp geçmiş biçimini *yüceltmeye* çalışırsak *güncel korkaklar* olup çıkarız. Hurûfilikten Aleviliğe geçen bir algıyı burada seslendirmek istiyorum: Her Alevi-Bektaşî için Kerbelâ kıyımı bir *alinyazısıdır*; Alinyazısına karşı koymak isteyen her Alevi-Bektaşî alinyazısını mücadelesinin *önüne* yerleştirmek zorundadır. Alinyazısındaki dostlarına ve düşmanlarına *tanı koyabilmek* için Hz Hüseyin'i sevenlere düşmanlık gösterenleri *sevmeme*, bunları sevenleri de *sevmeme* biçiminde tanımlayabileceğimiz *teberra*

ilkesini, zalimlerin zalimliklerini sevenleri *sevme*, bunları sevenleri de *sevme* biçiminde *güncellemek* zamanı gelmiştir. Bunu yaparsak düşmanlarımıza *tanı* koyabiliriz; onları tarihin derinliklerinden yaşadığımız *yere* taşıyabiliriz. Yine Hz Hüseyin'in ve yandaşlarının kavgasını *sevme*, bunları sevenleri de *sevme* biçiminde tanımlayabileceğimiz *tevellâ ilkesini* zalimlere karşı mücadele edenleri *sevme*, bu mücadeleye katılanları sevenleri de *sevme* biçiminde *güncellemek* durumundayız. Bunu yaparsak dostlarımıza *tanı* koyabiliriz; onları tarihin derinliklerinden yaşadığımız *yere* taşıyabiliriz.

Şii-Sünni çatışması Emevi dönemiyle birlikte yükselişe geçti. Emevi-Haşimi kabile soy rekabeti zemininde; ekonomik açıdan *Medine-Şam*, kişisel açıdan *Ali-Muaviye* anlaşmazlığı üzerine yapılandı. Muhammet dönemi İslamlık ülküsüyle beslenen kabile soy ağırlıklı Arabistan devlet anlayışıyla, Bizans-Sasani deneyimleriyle beslenen kabileler üstü kabile soy ağırlıklı Suriye devlet anlayışı arasındaki siyasal mücadelenin tırmanmasıyla boyutlandı. Tarihi iyi insanlarla kötü insanlar; sapmış olanlarla sapmamış olanlar arasındaki kişisel mücadelelere indirgeyen araştırmacılar yanılıyordu. Emevi ve Abbasi dönemleri; Asr-ı Saadet'ten sapmanın, sivil topluma karşı devletin olağanüstü büyümesinin bir yansıması olan resmi toplumun ağır basmasının değil, temeli doğrudan Muhammet tarafından atılan *yayılmacılığa* bağlı İslam devletinin, zorunlu ve geçici olarak oluşturduğu Medine toplumunu *aşarak* girdiği, doğal gelişmesinin bir ürünüydü.

Ebu Sufyan oğlu Muaviye Mekke'nin fethedildiği gün Müslüman olmuştu; daha sonra Kuran katipliğine getirildi. Muhammet döneminde kendini bir devlet adamı olarak yetiştirdi. Emevi soyunu iktidara taşıdığında; İslam'ın ruhuna hiç de aykırı olmayan, hatta daha önce Ömer zamanında gerçekleştirilen ve Osman'ın halifeliğinde silik biçimde sürdürülen kimi düzenlemeler ve uygulamalarla, devlet anlayışına yeni bir yorum getirdi. İslam devletinin yakın geleceğini iyi okuyan Muaviye, dönemin ideolojik siyasal hesaplaşmasının bir gereği olarak iki yol tuttu:

- bir yandan, kutsal olarak algılanan Muhammet'in saç tellerinden ve tırnaklarından birkaçının, ölümü sırasında dudaklarına konulmasını vasiyet edip kendisini kutsadı;
- diğer yandan; asıl tehlike kaynağı olarak gördüğü Hz. Ali ailesini siyasetten uzak tutmak için onlara sürekli para yardımı yapma eğilimine girdi.

Bunlarla yetinmeyen Muaviye Bizanslılarla geçici bir işbirliğine gitti; duygusal anlatımla, Müslümanın Müslümanı kesmesi için kâfirle müttefik oldu. Artık, İslam devletinin hükmettiği topraklarda azımsanmayacak bir Hıristiyan nüfus vardı; onların gönülleri hoş tutulmaya çalışıldı. Bu tavır, İslam'ın *engin* hoşgörüsünden değil, her geçen gün biraz daha tırmanan Şii-Sünni çatışmasında onları küstürmemek, onları kazanmak içindi.

İslamlık misyonerlikle değil, kılıçların ucunda taşınarak yayıldı; kılıç ve merkezi güç her şeydi; talan ve sömürgecilik asıl amaçtı. İslam adına işgalden işgale, talandan talana koşan Emevi egemenliği, kendi sonunu kısaltacak bir süreci başlattı.

Kılıca dayalı yayılma o denli hızlı oldu ki bir süre sonra hükmedilen ülkelerdeki kavimlerin nüfusu Arabı geçti; diğer yandan bu yayılma, o denli büyük bir vahşet ve soygun eşliğinde

gerçekleştirildi ki Müslümanlık adına temiz çok az şey kaldı; çoğu değer kirlendi. Bu geniş toprakları ve büyük nüfusu, Arap kökenli ve kabileler üstü kabila soy karakterli bir din ile yönetmek hemen hemen olanaksızlaşıyordu. Emevilerin kendini üretebilme koşullarını ortadan kaldırıyordu. Bu sürece koşut olarak Hz. Muhammet'in ölümüyle başlayan Arabın kendi içindeki dinsel-siyasal çatışmalar; Emevileri iktidarsızlaştıran bir tehdit düzeyine sıçramıştı.

İslam, kabile örgütlenmesinden devlet örgütlenmesine geçerken doğrudan çalışmayı ve doğrudan üretimi *keşfetmişti*; ancak bunu egemen ilişki durumuna yükseltmedi; üretimci ve demokratik olmaktan çok *talancı, yayılmacı ve tekçi* oldu. Bu nedenle iktidarı elinde tutan kabile soyu ve ona bağlı olan bürokrasi, ganimetten aslan payını alıyordu. Bu durum henüz İslamlık öncesi kabile demokrasisinin alışkanlıklarından kendini sıyıramayan diğer Arap boy ileri gelenlerini çok rahatsız ediyordu. Ya bu baskıya boyun eğecekler ya da savaşacaklardı. Uygarlık öncesi kahramanlık çağının ve İslamlığın ilk kuruluş ülküsünün koşullanmalarıyla biçimlenen o günün kültür ortamında *savaşmak* en doğal, en erdemli tepkiydi; bu nedenle muhalefet savaşmak yolunu seçti.

Çatışmanın boyutlanmasıyla Muaviye önce, Hz. Ali'nin oğlu Hasan'ı *zehirletti*. Kesin hesaplaşmaya girilmesiyle camilerde Hz. Osman'ın ruhuna dua edilmeye, hemen ardından da Hz. Ali'ye küfredilmeye başlandı. Bu durum Ali yandaşlarının çoğunlukta olduğu Irak'ın kimi kentlerinde ayaklanmalara yol açtı. Hz. Ali yandaşı olarak ünlenen Hücr;

"-Ali'ye okunan küfür ve lanetin geri teperek yönetimi devireceğini, Ali'ye küfredenlerin lanetleneceğini" haykırarak, halkı isyana çağırdı. Bu karmaşa ortamında, Kufe valisi olan Muaviye'nin üvey kardeşi Ziyat İbni Ebihi, Kufe mescidinin minberine çıkarak konuşmak isteyince, halk kendisini taşta tuttu. Bunun üzerine Vali Ziyat, mescidin kapısını asker gücüyle kontrol altına alıp cemaati tek tek, kendisine taş atmadığına yemin etmeye zorladı; yemin etmeyenlerin ellerini kestirdi.

Gelişmelerin tehlikeli bir aşamaya sıçramasıyla vali, olayların yaratıcısı durumundaki Hücr'ü, her yerde arattı. Bu arada düşünce ve davranışlarıyla Hz. Ali yandaşı olduğunu açıktan açığa sergileyen öndegelen bir sürü insan tutuklandı ve Hz. Ali'yi *inkâr* etmeye zorlandı; ama hiçbir tutuklu, cezadan kurtulmak için Hz. Ali'yi yadsımaya yeltenmedi.

Çevresindeki baskı çemberinin sürekli daralmasıyla bir karar vermeye zorlanan Hücr; yandaşlarının silahlı mücadele istemelerine karşın, büyük bir iyimserlikle, zincirlenerek Suriye'ye götürülmeye razı oldu. Muaviye'ye dostlukla el uzattıysa da O'nun;

"-Kesin, kellesini!" emriyle boynu vuruldu.

Büyük bir itibara sahip olan Hücr'ün katledilmesi İslam dünyasında tepkiyle karşılandı. Bu olay Hz. Hüseyin'in öldürülmesinin bir ön adımı idi

Araplararası kavga, Arap olmayan Müslümanları yakından ilgilendiriyordu. Mevali, dindaşlar arasında eşitliği öngören İslam adına, Arap üstünlüğüne karşı çıkmaya başladı. Süreç içinde Bedevi bireyciliğinin yokedilmesiyle biçimlenen kavimler üstü Emevi Kavmi egemenliğine

dayalı devlete karşı kabaran Arap öfkesiyle, Mevali tepki *örtüştü*. Ortaya çıkan toplumsal hoşnutsuzluk ideolojik ve siyasal düzeyde, uygulanmakta olan kavimler üstü kavim soy egemenliğine dayalı Emevi devlet anlayışını, İslam'ın esenliği adına yadsıyan *Ehlibeyt* çevresinde toplandı. Dinsel ve toplumsal kokuşmuşluk ortamında; “*Bütün bunlar iktidar meşru sahiplerinde olmadığı içindir; iktidar meşru sahiplerine, yani Ehlibeyt'e dönerse, Tanrı'nın yücelttiği ve yönettiği bu soy sayesinde güçlükler ve adaletsizlikler, ortadan kalkacaktır*” yargısı belirleyici olmaya başladı.

Genelde Haşimi, özelde Hz. Ali soyunun önderliğinde Emevilere karşı, bir iktidar savaşı başlatıldı. Gerçek İslam'a ve adalete dönüş yaklaşımı kanalında, mazlumdan yana, kavim/ soy egemenliğine dayanmayan din yorumu; Arapların büyük bir kesimine ve Mevali'ye egemen oldu. Sürecin bu aşamalara sıçramasıyla, Emevilerin ayaklarının altındaki toprak hızla kaymaya başladı.

Arap ve Arap olmayan Müslümanların, Emevi egemenliğine yönelik tepkisini güdümüne alan *Peygamber ailesi* önderliğindeki muhalefet hareketi; başlangıçta tüm kötülüklerin ve olumsuzlukların kaynağını, İslam'dan sapılmış olmasına bağladı. Üzerinde yapılandığı toplumsal haklılığı, İslam'ın kuruluş ülküsüne, İslamlık öncesi Bedevi eşitçiliğine, kahramanlık çağı değerlerine göndermeler yaparak beslemeye çalıştı. Ancak bir *devlet dini* olarak doğan ve yayılmaya dayanan İslam devletinin doğal gelişmesinin bir ürünü olan; tarihsel açıdan bakıldığında bir *ilerlemeyi*, bir *gelişmeyi* simgeleyen Emevi egemenliğini, *sapma* ürünü olarak görmek bir *yanılsamaydı*. Bu siyasal güce karşı, yapısal değişime uğramış, toplumun gündeminden çıkan kabile, kavim değerleriyle bir dünya görüşü oluşturmak da olanaksızdı. Bu iki yönlü güçsüzlük, önceleri Hz. Ali Yandaşı hareketi, bir *bocalama* içine itti. Sonraları, Ortodoks Sünni bir imparatorluğa dönüşecek olan İslamlığı bir bütün olarak aklama sonucunu doğuran bu yaklaşım;

-bir yandan İslam'ın kaynaklarına sezgisel akıl ve gönül bilgisi yoluyla farklı bir yaklaşım getirerek; inanca inanç kanalından muhalefet etmenin yollarını, yöntemlerini geliştirerek, İslamlık değerlerini bütünü açıdan sorgulayıp inanç dünyasında kendisine yeni bir dünya görüşü oluştururken;

-diğer yandan, Emevi egemenliğine karşı oluşan Arap ve Arap olmayan Müslüman kökenli toplumsal tepkiyi, yaratılan dünya görüşünün şemsiyesi altında toplamaya yöneldi.

İçine girilen bu süreç Ali yandaşı hareketi, her şeyi *sapma* ürünü görme *yanılsamasından* ve yalnızca geçmiş değerlere dayanarak düşünsel yapı oluşturma *güçsüzlüğünden* kurtardı. Tarihin 7 bin yıl öncesinden gelen;

-uygarlığa adım atılır atılmaz *işkenceyle* yokedilmek istenen,

-insanlık ülküsünde hep *altın çağ* olarak yaşayan ve

-her toplumsal çıkmazda *kurtuluş bayrağı* olarak dalgalandırılan *paylaşmacı/dayanımcı* değerler öne alındı.

Öne alınan bu değerler, VII. yy'ın ortalarında İslam toprağında kabaran, yakın gelecekte Arabistan Yarımadası'ndan Asya içlerine, oradan Balkanlara kadar uzanan geniş coğrafya

üzerinde insanlık özlemlerini kucaklayacak olan toplumsal muhalefet arasında bir köprü oluşturdu. Orta Asya'dan kopup gelen *göçebe-eşitlikçi* insan kümelerinin ve Anadolu yerli halkının buluşup kaynaşacağı Şii hareketinin temelleri, daha o zaman atılmıştı.

Bizans ve Sasani devlet deneyimi birikimlerinden dersler çıkararak Muaviye, *kavimler üstü soy* egemenliğine dayalı merkezi bir güç oluşturmak için Yezit'i, kendisine veliaht olarak atadı. Halkı da oğluna biat etmeye zorladı.

Yezit'in veliaht atanması, İslam devletinde *yeni* bir sıçramayı gösterir. Artık genişleyip büyüyen İslam İmparatorluğunu ve bu imparatorluğu çekip çeviren hantal bürokrasiyi; *Danışma Kurulu* gibi kabile yöntemi ürünü, Bedevi geleneğinin sürdürülmesine yardımcı olan, buna karşın devletin gelişimini köstekleyen örgütlerin yerine, doğrudan *soy egemenliğine* dayanan ve atamalarla *kesintisizliği* sağlanan merkezi örgütler geçecekti artık. Bu gelişme,

- kabile kökeninden kopuşu;
- devletin belli bir egemen zümrenin/tabakanın/sınıfın egemenliğine girdiğini;
- devletleşme sürecinde bir üst aşamaya ulaşıldığını da simgeliyordu.

Yezit, babasının yönlendirmesiyle öncelikle kendisine rakip odakların üzerine yürüdü. Başta Hz. Ali ailesi olmak üzere Medine'de bulunan muhaliflerini kendisine biata zorladı. "*Biat etmeyi reddeden kim olursa, hiçbir mazeret dinlemeden öldürülmeli*", emrini verdi.

Biata zorlanarlardan Hz. Hüseyin ile Abdullah bin Zübeyr, aileleri ile birlikte Mekke'ye kaçtı. Yezit, Amr bin Zübeyr komutasında 2000 kişilik bir kuvvet göndererek Hz. Hüseyin'le birlikte Mekke'ye kaçan kardeşi Abdullah bin Zübeyr'i tutuklattı.

O günlerde Hz. Hüseyin, Kufeliler tarafından halife seçilmek ve kendisine biat edilmek için çağrılıyordu. Hz. Hüseyin amcazadesi Müslim bin Akil'i, Kufe'ye gönderdi. Gelişmeler üzerine Kufe Valisi Ubeydullah bin Ziyat kent halkını, evlerinde bulunan yabancılara ilişkin bildirimde bulunmaya zorladı; evinde yabancı olup da bildirmeyen, konutunun önünde çarmlıha gerilecekti.

Kufe'de didik didik aranan Müslim, bir ihbar sonucu saklandığı yerde kuşatılıp yakalandı. Kılıcı elinden alındıktan sonra katır sırtında Valilik Konağı'na götürüldü. Çok susamış olmasına karşın kimse kendisine su vermedi. Vali Konağı'nın kulesine çıkarıldı. Çatışma sırasında yaralanmış olduğu bir İranlı muhafızın kılıcıyla boynu vurularak idam edildi. Cesedi Kasap Pazarı denilen yere atıldı. Yine Hz. Hüseyin'in Kufe'ye gelmekte olduğunu haber vermek için gizlice kente sızan bir ulak yakalandı. Hüseyin'e küfretmeyi reddetmesi üzerine valinin emriyle kuleden atılarak öldürüldü.

Hz. Hüseyin'in Kufe'ye gelmekte olduğunu öğrenen Vali Ziyat, en deneyimli komutanlarından Hur bin Riyah'ı önleyici çıkardı. Hur, üç günlük bir yolculuktan sonra Hüseyin ve taraftarlarını karşıladı. Hz. Hüseyin Hur ile konuştu ve O'nu haklılığına inandırdı. Ancak Hur'u sorumluluktan kurtarmak için Kufe'ye gitmekten vazgeçip Kerbelâ'ya yöneldi.

Yezit adına davranan Vali Ziyat, Hz. Hüseyin'i tutuklamak, Yezit'e biat ettirmek ya da öldürmek için Saad bin Vakkas oğlu Ömer'i komutan atamıştı; 4000 askerle Hz. Hüseyin'i karşıladı. Hz. Hüseyin Emevi toprağından çıkıp gideceğini söyledi. Bu öneri Ömer tarafından Vali Ziyat'a ulaştırıldı. İran ya da Türkistan toprağına geçerek güçlü bir ordu kurup geriye dönmesi olasılığından korkulduğu için öneri, reddedildi.

Hicret'in 61. yılında (m. 680) Muharrem ayının 7. günü öğleye doğru, Hz. Hüseyin ve yandaşlarının suları bitmişti; su almak için Fırat'a gidenler karşı tarafça oklarla vuruluyordu; alınabilecek bir önlem de yoktu. Hz. Hüseyin'in bütün umudu, Ömer'in ordusundan kendisini sevenlerin çıkması idi, ama bu gerçekleşmedi. Sahabeden Habip bin Mezahir'in gidip Beni Esed kabilesinden alıp getirdiği 90 kişilik kuvvet de kuşatmayı yarıp Hz Hüseyin'e ulaşamadı. Böylece 8 Muharrem de geçti. Ertesi gün Hz. Hüseyin, kardeşi Abbas'ı Fırat'tan su almak için görevlendirdi; Abbas tüm engelleri aşmasına karşın, ancak 20 kırba su getirebildi. Hüseyin bu kez oğlu Ekber'i görevlendirdi; o ise sadece bir kırba su getirebildi. Ömer'le konuşmasına karşın onu ikna edemedi. Kuşatma iyice daraltılmıştı.

Sonunda Ehlibeyt ve 72 yandaşı için kıyım demek olan, sonucu belli savaş başladı. Küçük çocuklar, bebeler ve yaşlılar, uzaktan atılan oklarla öldürüldü. Hz. Hüseyin'in kardeşleri, yeğenleri teker teker Kerbelâ toprağına düştü. Yetmiş iki savaşçı, yetmiş iki dağ gibi Yezit askerine karşı durdu; ama kaderi değiştirme olanağı yoktu.

Muharrem ayının 10.günü önce 18 yaşındaki oğlu Ali Ekber, ardından meme çocuğu Ali Asgar babasının kucağında oklanarak vuruldu.

Olanları gören Hz. Hüseyin, dedesinden ve babasından kalan emanetleri oğlu Zeynelabidin'e teslim etti; ölmeye hazırlandı; süslendi. Başındaki peygamber sarığını yeniden bağladı; babasının kılıcı Zülfikar'ı boynuna astı ve Hz. Hamza'nın kalkanını omuzuna alıp Kerbelâ meydanına çıktı. Söylentiye göre Yezit'in 40 askerini öldürdü; sonra dönüp sağ kalanları öptü ve onlara Şam'a doğru gitmelerini öğütledi. Vuruşmak için savaş alanına döndüğünde, düşman tarafından ok yağmuruna tutuldu; kanlar içinde Muharrem ayının 10. günü ikindi üzeri toprağına düştü.

Gövdesi Kerbelâ'da kaldı; kesik başı Kufe'ye oradan da Şam' a götürüldü; Yezit bir değnek ile Hz. Hüseyin'in kesik başını ve ağzının içini karıştırırken, en büyük siyasi rakibinin soyunu kurutmanın huzuru içindeydi. Bir mızrağı geçirilip Ceyrun tepesine dikildiğinde; *-Peygamber'den borçları aldım, diyordu.*

Kerbelâ olayı Şii, Sünni tüm Müslüman dünyasının en acı olayıdır. İslam'ın Sünni yorumuyla uyuşmayan Orta Asya'dan gelen göçebe Oğuzlarla Anadolu'nun yerli halkı, Ehlibeyt soyuna yönelik bu kıyımı lanetledi. Hz. Hüseyin'e sahip çıktı. Temsil ettiği düşünceyle kaynaştı. Anadolu toprağında Alevilik-Bektaşılık biçiminde boy vererek, bu düşünceyi, hoşgörü temeli üzerinde yeniden yorumladı. Ona yeni bir ruh verdi. İslamlık öncesi Türk kültürüyle yoğurdu. Yaşanılan yerden kovulan inancı yeniden yeryüzüne indirdi.

Dünyalaşan bu inancı yaşama yordamlarına, kavgalarına, gülmelerine, oynamalarına onay veren, onları onurlandıran bir toplumsallığa dönüştürdü.

Nefeslere, dualara, koşuklara girdi. Zaman zaman gönüllerden usulcacık sıyrıldı toprağa yüz sürdü, sulara daldı. Ateş oldu alev alev gökyüzüne yükseldi. Kuş oldu uçtu; Hz. Ali'yi simgeleyen turnalar, Hüseyin'e yas tutup semah döndü.